

Droom van stichter Henricus Popta ijlt nog steeds na

Friese state voor arme vrouwen

Nederland telt nog ruim duizend kastelen en buitenplaatsen. De helft is in gebruik als particulier woonhuis, de andere kennen een veelheid aan nieuwe functies. Het Poptaslot in Marsum, Friesland, heeft sinds het begin van de 20e eeuw een museale inkomstenbron, maar doet ook nog altijd dienst als gasthuis, net als twee eeuwen geleden.

TEKST: FRED VOGELZANG FOTOGRAFIE: POPTASLOT

Het Poptaslot behoort tot de oudste kasteelmusea van ons land. Het slot of stins, aanvankelijk Heringastate geheten, kent een bewogen geschiedenis. Tot de verbeelding sprekend is nog steeds de inbreng van Henricus Popta, aan wie het complex zijn huidige naam dankt. Naast zijn kasteeltje stichtte de oorspronkelijk doopsgezinde slotheer een vrouwen-gasthuis, waar arme ongetrouwde vrouwen of weduwen onderdak vonden.

Bijzonder voor de 17e en 18e eeuw, waarin Henricus leefde, was dat het gasthuis voor alle gezindten was opengesteld. De welgestelde, sociaal bewogen Popta overleed in 1712, een jaar voor 'zijn' dierbaar gasthuis werd opgeleverd. Hij werd in Leeuwarden begraven, maar toen de kerk daar in 1939 werd afgebroken, werden zijn grafsteen en de stoffelijke resten van hem, zijn broer en ouders overgebracht naar Marsum. Bij testament schonk hij het slot aan het gasthuis. Maar terug naar de Heringa's, de eerste naamgevers. Aan het einde van de 15e eeuw is sprake van

Sasker van Camstra, die de naam van zijn moeder, Heringa, aannam. Hij was genoemd naar grootvader van moeders kant. Sasker was een belangrijk man.

Strijd

In Friesland streden destijds twee partijen om de macht: de Vetkopers en de Schieringers. De ruzie gaat misschien terug op een strijd tussen twee kloosterorden, die in Friesland veel invloed hadden. Groningen was rond 1480 op het toppunt van haar macht en probeerde zich te mengen in de Friese strijd. Dat leidde tot een verdrag, waarbij Oostergo en Westergo zich tien jaar aan Groningen verbonden. Sasker zou bij dit verdrag betrokken zijn geweest. Bij zo'n machtige positie hoorde een versterkt huis en waarschijnlijk ergens rond 1500 heeft hij Heringastate laten bouwen. Daar schreef hij in 1510 ook zijn testament.

Na Saskers dood erfde zoon Eelcke de state, die er met zijn echtgenote Womck van Jongema ging wonen. Zijn bestaan verliep evenmin rustig. Hij koos tijdens de Opstand tegen Spanje voor de protestanten. Door die keuze was hij in 1566 gedwongen Friesland te ontvluchten en zijn heil te zoeken in de Duitse stad Emden, een van de eerste steden waar de reformatie had toegeslagen en vooral bekend als toevluchtsoord voor Nederlandse refuges.

Ook zijn zoon Aede moest voor de Spanjaarden vluchten. Toen hij in Emden overleed, stierf de familie Heringa in mannelijke lijn uit, hoewel dat volgens sommige oude genealogieën nog een generatie duurde.

Hoe het ook zij, dochter Womck trouwde een Van Eysinga en Heringastate ging daarmee over naar die familie. In 1631 verbouwde Tjalling van Eysinga II de state. Uit zijn tijd stammen nog de (bedstee)betimmeringen, poortjes en vloeren van

de voogdenkamers. Hij zal als grietman (een combinatie van de moderne functies van burgemeester en rechter) een huis gewenst hebben, dat bij zijn status paste en daar hoorde een indrukwekkend interieur bij, met passende inrichting. Na het overlijden van zijn (ongetrouwde) oudste dochter Anna verkochten de kinderen van haar overleden zuster Aeltie het slot in 1687 aan eerder genoemde Henricus Popta. Bij het kasteel hoorden een schuur, een slotboerderij, singels, bomen en pachtgronden.

Populair

De Popta's kwamen uit Harlingen. Henricus' vader was 'Schrijver van een Compagnie Zwitsers' te Leeuwarden, zijn oudste broer chirurgijn en Henricus zelf studeerde rechten in Franeker. Hij behoorde tot de acht 'oudste advocaten' aan het Hof van Friesland.

Henricus was een populair man met een bloeiende praktijk. Die had hij op eigen kracht opgebouwd, want van zijn vader moest hij het niet hebben. Hij was in armoede opgegroeid omdat zijn vader aan de drank was en daar al zijn geld aan uitgaf. Waarschijnlijk als reactie op de verkwistende levenswijze van zijn vader, was Henricus zeer zuinig. Door zorgvuldig met zijn geld om te gaan, kwam hij tot grote rijkdom. Hij bezat diverse huizen in Leeuwarden. Zijn nieuwe bezit in Marsum gebruikte hij als zomerverblijf. Een poortgebouw uit het begin van de 16e eeuw gaf toegang tot het complex. In 1631 was bij de verbouwing voor deze poort een nieuwe gevel neergezet, waar Popta zijn wapen in liet plaatsen. Het poortgebouw deed tevens dienst als duiventil (wat gebruikte-

lijk was in Friesland). Het middeleeuwse kasteel was geheel door grachten omgeven, maar het is niet bekend of dat in de tijd van Popta nog zo was.

Gasthuis en museum

Na de dood van Popta werd het kasteel niet meer bewoond, zoals de eigenaar in zijn testament had laten vastleggen. Wel mochten de vier voogden van het gasthuis twee kamers in het huis en twee kamers in de boerderij als werkkamer inrichten.

Er zijn tot op heden nog steeds vier voogden voor het beheer van het Poptabezit aangesteld, die het huis ook als werkruimte mogen gebruiken. Deze traditie hoopt men nog vele jaren te kunnen voortzetten.

Het kasteel is opengesteld voor bezoekers. De toegang loopt via het poortgebouw uit 1631. Recht tegenover het poortgebouw staat een toren, bekroond met een uivormige spits. Aan het kasteel is in 1795 een slotboerderij vast gebouwd. In de voorkamer van die boerderij staat een pronkkast met een indrukwekkend 400-delig Makkumer servies, in 1908 speciaal voor het slot gemaakt. In de zaal vindt de bezoeker replica's (1881) van het zeer kostbare 17e-eeuw-

Nieuwe NKS-uitgave

Het Poptaslot in Friesland is een van de bijna veertig kastelen in het in de herfst te verschijnen boek Kastelen en buitenplaatsen in de 21e eeuw. De omgang met monumentaal erfgoed in Nederland. De publicatie beschrijft de vele rollen die kastelen en buitenplaatsen in onze maatschappij spelen. Niet alleen als museum, maar ook als hotel, restaurant, kantoor, educatieve instelling, gemeentehuis en diverse andere functies. Wat betekenen zulke nieuwe toepassingen voor het gebouw, de omgeving en omwonenden? Hoe past dit in de geschiedenis van het gebouw en wat zegt het over onze omgang met erfgoed? Via de website van NKS Kenniscentrum voor kasteel en buitenplaats is het boek later dit jaar te bestellen.

se Popta zilver. De originele Popaschat is te bewonderen in het Fries Museum. Ook zijn diverse andere kunstvoorwerpen in het huis te zien. De zeldzame Heringa bedsteden uit 1540 zijn bewaard gebleven en zijn te bewonderen in de noordelijke logeerkamer op de verdieping. Tussen huis en gasthuis ligt de overtuin, een boomgaard, aangelegd in de 19e eeuw. In

1906 zijn een ingrijpende verbouwing en restauratie doorgevoerd vanwege ernstige verzakkingen. Toen werd besloten het slot zoveel mogelijk in de 'oude' toestand van 1631 te herstellen. Een groot deel van de buitenmuren is toen met tweedehands kloostermoppen opnieuw opgetrokken in renaissancestijl.

Verkeersweg

Het interieur is gelukkig grotendeels in 17e-eeuwse toestand bewaard gebleven, waaraan een aantal elementen bij de laatste restauratie is toegevoegd. Zo is lambrisering in de zaal en de beide voogdenkamers aangebracht en zijn de glas in loodramen in oude stijl hersteld.

In 1929 dreigde tussen huis en gasthuis een verkeersweg te worden aangelegd. Een van de voogden, actief lid van erf-

goedvereniging Bond Heemschut, heeft zich daar met succes tegen verzet.

De weg zou de halverwege de 19e eeuw door de bekende tuinarchitect Lucas Pieters Roodbaard opnieuw ingerichte tuinen onherstelbaar hebben beschadigd. De huidige voortuin is in 1908 in de in die tijd gangbare architectonische stijl aangelegd door de bouwkundige W.C. de Groot uit Leeuwarden. Deze stijl is inmiddels bijna niet meer in ons land terug te vinden.

Tussen 1908 en 1912 hebben de voogden het Poptaslot ingericht met antieke stukken. De toenmalige 'kastelein/slotbewaarder' leidde bezoekers rond, extra gestimuleerd door het feit dat de opbrengsten hem en zijn gezin geheel ten goede kwamen. Daarmee is het Poptaslot een van de oudste kasteelmusea van ons land, met als unieke karakteristiek dat het ook anno 2016 een levend huis is waarin de historie zijn aandeel blijft opeisen.

De kamers zijn natuurlijk aangepast aan de huidige tijd en er wonen niet langer arme weduwen of tot bedelstaf en bijstand veroordeelde vrouwen. De historische woonfunctie van het slot gaat tegenwoordig prima samen met een eigentijdse invulling: vergaderplek voor de beherende voogden en gewild centrum voor ontvangsten en partijen. De kamers in het binnengasthuis van Popta bij het kasteel en die van het in het dorp gelegen buitengasthuis worden nog altijd verhuurd aan alleenstaanden.

Auteur Fred Vogelzang is wetenschappelijk medewerker van NKS Kenniscentrum voor kasteel en buitenplaats.